

Становище от проф. д-р Ингеборг Братоева-Даракчиева

**за дисертационния труд на проф. д-р Емануел Стефанов Мутафов
„Митрополитският храм „Св. Стефан“ в Несебър и неговият художествен
кръг: културен контекст, интертекстуалност и интервизуалност“**

за присъждане на научната степен *доктор на науките*

Дисертационният труд на проф. д-р Емануел Мутафов „Митрополитският храм „Св. Стефан“ в Несебър и неговият художествен кръг: културен контекст, интертекстуалност и интервизуалност“ е задълбочено и приносно изследване на Новата митрополия („Св. Стефан“) на Несебър и нейния художествен кръг, като пример за високо изкуство по българските земи в края на XVI и XVII в. Авторът поставя и анализира целия материал, свързан с паметника, в широк исторически, художествен и богословски контекст.

Базирано върху задълбочените познания на Мутафов в областта на епиграфиката и изкуствознанието, изследването му има четири основни фокуса: 1. Логосът в неговата цялост, т.е. разглеждането на проблема отвъд елементарната връзка между образ и надпис, и връзката му с адресата и средата, както и от гледна точка на модерните понятия за интервизуалност и интертекстуалност; 2. Новата митрополия („Св. Стефан“) на Несебър и нейния художествен кръг, интерпретирана в широк балкански контекст и като пример за високо изкуство по българските земи в края на XVI и XVII в.; 3. Културната история на Несебър през османския период, обогатена с нови непубликувани надписи и извори, които спомагат за реконструкцията на миналото по Южното ни Черноморие и 4. Опит да се докаже съществуването и използването на ерминия от типа на Данииловата на Балканите още през XVI в.

Проф. Мутафов формулира задачите си ясно и също така ясно заявява интердисциплинарната си изследователска методология, която рефлектира адекватно върху структурата на дисертацията. Именно тази интердисциплинарност предопределя значението на труда му далеч извън сферите на епиграфиката, медиавистиката и чисто изкуствоведския анализ. В този труд, за първи път в българската наука интервизуалността и интертекстуалността се поставят в контекста на богословското понятие за Логоса,

доказвайки, че текстът е равностоеен компонент на изображението в църковното изкуство, а разчитането на надписите – инструмент за реконструкция на художествения живот и за по-подробно очертаване на профила на реципиента. Най-значимите приноси на този труд са именно разкриването на взаимовръзката между слово и образ в единна и божествена „реалност“, Логос, осъществена чрез интертекстуалността и интервизуалността и изтъкването на ролята на интертекстуалността като „генератор на значение“, на визуален дискурс, който манипулира стойността на образа.

Изследването, което се състои от предговор, основен текст (структуриран в пет глави) и заключение, е разположено в 364 страници. Към които са добавени приложения (Списък на най-често сравняваните в текста паметници извън България, Списъци с надписи, Иконографски индекс на термини, имена, наименования на сцени и пр.), общо 407 страници, които съдържат и 118 илюстрации. Текстът е създаден с референции към 335 заглавия на шест езика (български, руски, хърватски, гръцки, английски и френски).

От гледна точка на интердисциплинарното значение на предложения труд особен интерес представляват първите три глави („I. Културен контекст“, „II. Интертекстуалност“ и „III. Интервизуалност“), които достигат логичната си кулминация в гл. IV. „Интервизуалност, интертекстуалност, рецепция, или Логосът в един митрополитски храм и неговият художествен кръг“. Познавайки се на Д. Алегзандър, Р. Нелсън, М. Алфаро, М. Камил и др., както и на труда на Е. Бакалова *Аспекти на съотношението „словесен текст – изображение“ в Българското средновековие* Мутафов обяснява динамиката на интертекстуалност–интервизуалност, като „разбирането на словото, чрез което се проумява образа“ (с. 11).

Описанието на иконографската програма на митрополитския храм „Св. Стефан“ в Несебър и нейният коментар изобилстват с търсене на паралели от Гърция, Албания, Сърбия и др., както и с най-новите публикации на материал, недостъпен на досегашните изследователи. В своя текст Мутафов прави мащабна панорама на балканското изкуство, на културата, както и на процесите, които ги определят през XVI-XVII в. Историята на Несебър е обрисувана цялостно, с критичен прочит на изворите. Нещо повече, предложен е и нов прочит на съдържанието на т.нар. Месемврийска кондика, като са разкрити нови сведения за духовния, културния живот и нивото на образование в късносредновековния Несебър,

както и на историята на Южното ни Черноморие през османския период. В труда се въвеждат в научно обръщение стотици ктиторски и посветителни надписи от икони, църковна утвар и лапидарни паметници. Построеният със завидна логика текст навлиза в конкретиката на паметника винаги след ясни теоретични уговорки и точни исторически позовавания. Мутафов е избрал тази структура, за да може най-убедително да предложи и защити своите хипотези, тъй като такъв подход дава възможност проблемите да бъдат изследвани в дълбочина.

Авторът си поставя и целта да разреши и научноприложен проблем, като направи пълен корпус на надписите на четирите основно разглеждани църкви, с техния коментар и преводи, какъвто липсва в българската публикационна практика и който може да се ползва от студенти и специалисти, които не владеят гръцки език и нямат опит с епиграфиката от конкретната епоха. Авторът се справя успешно, като тръгва от коректно представяне и цитиране на усилията на изследователите, проучвали преди него гръцки и църковнославянски надписи от периода на османското владичество – И. Гълъбов, С. Смядовски, К. Попконстантинов, Х. Андреев, Ц. Василев и др. Особено внимание е обърнато на публикациите на Георги Геров по темата, а също така и на надписите, които се появяват в Корпусите на стенописите от XVII, XVIII и от първата половина на XIX в., които Институтът за изследване на изкуствата при БАН издава от 2008 г. насам.

Трудът на Мутафов допринася най-вече за доизясняване на някои функционални особености на надписите, т.е. освен за информативна и декоративна роля на надписите (епиграфиката), в дисертацията се говори за пръв път за енигматичната им функция, с което се осъществява теоретичен и терминологичен принос (Принос № 3). Всички епиграфски елементи в изследването са представени в оригинал, в нормализиран вид и с превод на новобългарски, като се предлагат оригиналните названия на сцените и композициите и как те се появяват в използваните през епохата ерминии. Така текстът се очертава като важен справочник за изучаващите християнско изкуство и иконография, които не владеят гръцки и църковнославянски (Принос № 6). Заслужават внимание и доуточняването на някои неправилно разчетени досега надписи и дефинираната и убедително доказана хипотезата за наличието в Несебър през XVI-XVII в. на „високо“ изкуство, чрез позоваване и изследване на социално-икономическите, демографски и религиозни предпоставки за това

Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертацията. Изброените научни приноси на труда са лично дело на автора и са добре открити.

Написан със завидна прецизност и яснота на изказа, трудът се характеризира с комуникативност и ясно изразен авторски стил и е значим за българското изкуствознание научен труд, постижение от висок ранг, което чертае нови посоки за нашето изкуствознание и културологични изследвания. По съдържание, обхват на изследване и обем, трудът на Емануел Мутафов „Митрополитският храм „Св. Стефан“ в Несебър и неговият художествен кръг: културен контекст, интертекстуалност и интервизуалност“ отговаря на всички национални изисквания, залегнали в ЗРАСРБ и нормативните актове в БАН.

Предвид на всички изтъкнати по-горе научни и научно приложни качества на представения текст, убедено предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на проф. д-р Емануел Стефанов Мутафов научната степен *Доктор на науките*.

28.02.2022.

Гр. София